

Úvod do uměnovědných studií (US_42)
Petra Kručayová (415865)
Seminárna práca

Funkcia umenia

Funkciu možno definovať ako vonkajší prejav vnútornej štruktúry vecí. Umenie vždy existuje vo funkčnom kontexte, pričom jeho jednotlivé funkcie sú konštituované prostredníctvom zmyslu umeleckej tvorby a recepcie a sú historicky premenlivé v závislosti od účelu, ktorý umenie plní. Umelecké funkcie vychádzajú z kreatívnych potrieb človeka a z jeho potreby estetických zážitkov. V spojení s predstavou účelnosti sa od tejto tvorivej podstaty odvíjajú ďalšie funkcie, predovšetkým biologické, psychologické, sociálne, ekonomické, kultúrne, spirituálne a i.¹

Umenie je oblasť ľudskej tvorby, vyznačujúce sa dominanciou samoúčelnej estetickej funkcie, ktorá činí z diela, na ktorom sa prejavuje, autonómny estetický znak bez jednoznačného funkčného zamerania. Umelecké dielo ako špecifický, vyšší významový útvar, chápaný v jednote tvorby a recepcie, je nositeľom funkcií ako celok. Prevaha estetickej funkcie necháva vyniknúť ostatným mimoestetickým funkciám sústredeným na umeleckom diele, ktoré sa v procese recepcie a interpretácie konkretizujú a konštituujú tak vlastný obsah, resp. význam estetického znaku v mysli vnímateľa tým, že ho uvádzajú do priamej súvislosti so skutočnosťami, ktoré sú mimo neho.² Sémantická štruktúra umeleckého znaku teda môže byť realizovaná len v estetickom postoji k dielu.³ Estetická funkcia sa prejavuje iba v určitom spoločenskom kontexte, nie je reálnou vlastnosťou predmetu.⁴

Úlohou umenia po funkčnej stránke je zbavovať človeka a jeho schopnosť objavovať obmedzujúceho vplyvu konvencionalizovanej hierarchie bežných, jednosmerných funkcií a poukazovať k rôznorodosti skutočnosti.⁵

„Rozlišení funkcí je možné jen při vědeckém zkoumání uměleckého díla; ze stanoviska vnímatele teoreticky nezaujatého jeví se účinnost díla jako specifická (umělecká) jednotná energie, dílem vyzařovaná.“⁶

¹ Kulka, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008, str. 21, 22, 24

² Mukařovský, Jan. *Umění (1943)*, in: Mukařovský, Jan. *Studie I*. Brno: Host, 2000, str. 186

³ Chvatík, Květoslav. *Strukturální estetika*. Brno: Host, 2001, str. 129

⁴ Mukařovský, Jan. *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty (1936)*, in: Mukařovský, Jan. *Studie I*. Brno: Host, 2000, str. 85

⁵ Mukařovský, Jan. *Umění (1943)*, in: Mukařovský, Jan. *Studie I*. Brno: Host, 2000, str. 187

⁶ Mukařovský, Jan. *Umění (1943)*, in: Mukařovský, Jan. *Studie I*. Brno: Host, 2000, str. 191

Sloboda provokatívneho umenia alebo „oslobodený duch“ surrealistickej imaginácie?

Postmoderné myšlienky nezadržateľného pokroku a vedecko-technického rozvoja spoločnosti do značnej miery zasiahli aj oblasť umenia, ktorého hranice a definície doposiaľ neboli tak intenzívne diskutované, a ktoré sa ocitlo na zložitej ceste za autonómiou. Kam však dospela táto vízia slobody?

Hoci tendencie destabilizovať tabu tu boli prítomné vždy, obdobie moderny začalo proces, v ktorom tradičné funkcie umeleckých diel, odvíjajúce sa primárne od estetickej hodnoty a účelnej primeranosti, prechádzali dekadami komplikovaných reflexií, kým postmoderna nerozhodla o ich zavrnutí v prospech nekonečnej originality a slobody pluralizmu.⁷ Umelecký prejav, pôvodne slúžiaci najmä účelu špecifickej formy osvojovania si sveta, sa do značnej miery skoncentroval na vyvolanie šoku, často prostredníctvom ofenzívnej provokácie, dištancujúc sa od akéhokoľvek estetického zámeru či noriem, zdôrazňujúc svoj experimentálny a komerčný potenciál. Tak hrdo proklamovaná sloboda a nekonvenčnosť priviedla umenie do štádia, keď už slúži iba samo sebe a svojim potrebám. Má dnes ešte význam uvažovať nad zložitou pôsobením a účelmi súčasných efemérnych umeleckých počínov, keď mnoho divákov už často nedokáže posúdiť, či ide skutočne o umenie?

Za zaujímavý príklad ilustrácie potenciálu objavovacej a osvojovacej funkcie v umení považujem fenomén surrealizmu, ktorý v českom prostredí predstavuje Jan Švankmajer, mnohostranný výtvarník a priekopník v oblasti experimentálnej animácie.

V koncepcii surrealizmu sa ľudská schopnosť imaginácie zdôrazňuje ako zvrchovaná moc a základný kreatívny princíp vytvárajúci tzv. zázračno, ktoré je spojením opozície racionálneho vedomého zmýšľania a latentného nevedomia. Imagináciu a zázračno využívajú autori ako prostriedok akejkoľvek „bytostnej očisty“ a autoterapie. Zdrojom pritom ostáva realita, ktorá je však zbavená akejkoľvek kontroly za účelom „oslobodenia ducha“ človeka, ktorý je spútaný hranicami bežného rozumového, na faktoch založeného uvedomovania. Švankmajer sa prostredníctvom voľných asociácií, prvkov hry či psychoanalýzy v tvorbe vyrovnáva so svojimi snami, obsesiami, úzkosťami a spomienkami, ktoré sa prelínajú s prítomnou realitou s cieľom dosiahnuť zjednotenie osobnosti.

Celkový dojem zo surrealistickej tvorby je často udivujúci a značne znepokojujúci. Tieto prejavy však zároveň konštituuju jej osobitú estetiku, ktorá ako súčasť umeleckého účinku nie je nežiaduca, ale naopak, má potenciál na vnímateľa zapôsobiť určitou formou aristotelovskej katarzie tým, že divák prostredníctvom artefaktu rozvíja vlastnú hru imaginácie, dostáva sa do konfrontácie s potláčanou, obávanou stránkou svojej osobnosti a prechádza tak procesom „oslobodzovania“ a personálneho vyrovnávania.

Použitá literatúra:

⁷ Gombrich, E. H. *Příběh umění*. Praha: Argo, 1997, str. 617

GOMBRICH, E. H. *Příběh umění*. Praha: Argo, 1997, s. 683.
CHVATÍK, Květoslav. *Strukturální estetika*. Brno: Host, 2001, s. 210.
KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008, s. 435.
MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Studie I*. Brno: Host, 2000, s. 556.